

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

В. І. Король

кандидат юридичних наук,
завідувач відділу міжнародного приватного права
та порівняльного правознавства

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
Національної академії правових наук України (м. Київ)

УДК 341.241.8 + 339.542

КОНЦЕПТУАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГЕОЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: АЗІЙСЬКИЙ ВЕКТОР

Проаналізовано концептуально-правові підходи до реалізації гео економічної стратегії Європейського Союзу щодо Азії. Досліджено основні цілі та пріоритети розвитку трансрегіональних та інтєррегіональних відносин ЄС з ключовими партнерами та конкурентами в межах трьох суб-регіонів Азії.

Проанализированы концептуально-правовые подходы реализации геоэкономической стратегии Европейского Союза по отношению к Азии. Исследованы основные цели и приоритеты развития трансрегиональных и интеррегиональных отношений ЕС с ключевыми партнерами и конкурентами в рамках трех суб-регионов Азии.

The article is devoted to the conceptual and legal approaches of the European Union's geoeconomic strategy implementation towards Asia. Core objectives and priorities of the trans-regional and inter-regional economic relations development between EU and its key partners and competitors within such sub-regions as East, South, South-East Asia are researched.

Ключові слова: концептуально-правові підходи, стратегія ЄС, Китай, Індія, АСЕАН.

Протягом майже всього періоду незалежності Україною докладаються безуспішні зусилля, які спрямовано на набуття членства в Європейському Союзі, що обумовлено як невірно визначеною стратегічною метою, так і неефективним використанням ресурсів, зокрема, правових, а також відносно сприятливих стартових умов, які існували на відповідних фазах двосторонніх відносин.

В сучасних суперечливих умовах світового розвитку Україну необхідно розглядати

© Король В. І., 2010

не тільки формально рівноправним суб'єктом міжнародного економічного права або суб'єктом, який географічно є невід'ємною складовою європейської спільноти, а й водночас об'єктом, на який здійснюється вплив, у тому числі, з боку Європейського Союзу, в політико-правовій, гео економічній, культурно-цивілізаційній площинах.

Така дуалістична природа внутрішнього та міжнародного буття нашої країни вимагає постановки проблеми у більш широкому контексті щодо не тільки європейських перспектив України, а й щодо її місця, ролі та перспектив у світі в цілому, який, як система, визначає функції окремих елементів та обмежує їх ступені свободи.

Здійснюючи певну редукцію світ-системної теорії І. Валлерстайна (*Immanuel Maurice Wallerstein*), двосторонні відносини ЄС та України можуть розглядатись під кутом зору асиметричної взаємодії високорозвиненого представника “ядра” зазначеної системи та країни, яка, на жаль для української нації, деградує, прямує до набуття статусу представника “периферії”.

У своїх працях американський дослідник підкреслював, що “в рамках капіталістичного світу-системи, що має достатньо жорстку ієрархічну структуру, кожен її елемент (держава) займає своє місце, визначене не тільки її внутрішніми характеристиками і національними орієнтирами, але й характеристиками та імперативами світу-системи в цілому. Таким чином, здійснити будь-які масштабні зміни в тій чи іншій державі або групі держав можна лише тоді, коли це “дозволяє” світ-система. А він (за його ієрархічності, існування центру, напівпериферії та периферії) “дозволяє” це далеко не завжди: “місця під сонцем” давно зайняті та щоб пробитися з периферії до центру системи чи навіть до напівпериферії, потрібно — у більшості випадків — витіснити когось з тих, хто там вже знаходиться. Таке не усім під силу, та й за наявності сили є можливим далеко не завжди” [1].

Викладене вище дозволяє сформулювати загальне уявлення щодо причин, за яких Європейський Союз приділяє нашій країні мінімально необхідну увагу, яка б не заважала реалізації гео економічної політики ЄС на інших напрямках, визнаних його інститутами та державам-членам пріоритетними, один із яких уособлює Азія, динамічний розвиток якої порушує тенденцію глобального домінування економічної та технологічної сили Заходу в цілому та ЄС зокрема.

Виходячи з аксіоматики стратегування щодо забезпечення відповідності поставлених цілей та ресурсів, необхідних для їх досягнення, де правові механізми можна розглядати як один із видів таких ресурсів, метою статті є комплексне дослідження концептуальних засад стратегії Європейського Союзу щодо розвитку трансрегіональних та інтеррегіональних торгівельно-економічних відносин з ключовими суб'єктами міжнародного економічного права азійського регіону. Такий підхід є важливим з методологічної точки зору, оскільки дозволяє виявити правові та інші механізми управління з боку ЄС зовнішнім середовищем та розвитком окремих країн або їх інтеграційних об'єднань.

Для України це має не абстрактне, а цілком конкретне значення з огляду на те, що Європейським Союзом й на азійському напрямі відпрацьовується застосування низки механізмів універсального характеру, спрямованих на забезпечення публічних та приватних європейських інтересів, які у подальшому підлягатимуть застосуванню для легального та, поки що, легітимного управління її внутрішнім та зовнішнім розвитком.

Оскільки такий підхід вимагає розкриття цілей та пріоритетів регіонально орієнтованої європейської гео економічної політики, причому, як *de-jure* закріплених, так й існуючих *de-facto*, для досягнення поставленої мети доцільним є звернення до активів *acquis communautaire* Європейського Союзу, наукових досліджень у галузі права, а також органічно пов'язаних сферах, які здійснено, зокрема, В. М. Шуміловим, І. Валлерстайном, Р. А. Сеніним.

Формування інститутами Європейського Союзу стратегічного бачення щодо розвитку досить широкого спектру відносин з Азією у трансрегіональній та інтеррегіональній (міжрегіональній) площині об'єктивно відбувалось в декілька етапів.

У першій доповіді Європейської Комісії (ЄК) від 13 липня 1994 р. акцентовано

увагу на необхідності надати зазначеним відносинам більшого ступеню пріоритетності з огляду на зростання її економічної та політичної сили [2], що, виходячи з постулатів геоекономічної парадигми розвитку, й визначатиме вплив відповідних суб'єктів міжнародного права на глобальні та регіональні процеси. Беручи до уваги цей чинник, ЄК вбачала за необхідне посилення “економічної присутності” Європейського Союзу в регіоні для забезпечення на початку XXI ст. його інтересів в повному обсязі у цьому регіоні та провідних позицій ЄС у глобальній економіці.

Публічний характер доповідей Європейської Комісії вимагає дотримання доктринальної коректності при викладенні концептуально-правових засад геоекономічної політики ЄС на азіському напрямі, внаслідок чого їх структурування здійснено не у контексті відомих геополітичних дихотомій Схід-Захід, Північ-Південь, а на нейтральних засадах географічного виділення трьох суб-регіонів: Східна, Південно-Східна та Південна Азія, в рамках яких подальше дослідження дозволяє виявити тих суб'єктів міжнародного економічного права, з якими ЄС найбільше зацікавлений у розвитку двосторонніх відносин.

Використання Європейським Союзом відносних конкурентних переваг в Азії у таких сферах, як банківська діяльність, телекомунікації, енергетика, екологічні технології, транспортне обладнання залежить від того, будуть або ж навпаки не будуть прийняті рішення щодо виходу на потенційно перспективний азіський ринок суб'єктами приватного права — європейськими компаніями, переважно, транснаціональними. Відповідно, роль інститутів Європейського Союзу вбачається у трансформації цього потенціалу в реальні можливості-передумови через забезпечення відкриття ринків капіталу, товарів, послуг і технологій, а також усуненні бар'єрів для європейської торгівлі та інвестицій шляхом формування сприятливого регуляторного середовища.

Ключовим елементом торгівельної політики ЄС в цілому та для Азії, зокрема, є спрямованість на подальшу лібералізацію міжнародної торгівлі з прийняттям членами Світової організації торгівлі міжнародно-правових зобов'язань. Перевагою такого підходу є потенційна можливість у ЄС розширити проекцію своєї економічної сили майже у глобальному масштабі, що є цілком закономірним у сучасному світі, але має змінитись у постсучасному, побудованому на принципово іншій ієрархії духовних та матеріальних цінностей, в якому Захід, у тому числі, Європейський Союз (“золотий мільярд”) зовсім не зацікавлений, але він є об'єктивно необхідним нинішній цивілізації для її виживання та створення належних умов для гармонійного буття наступних поколінь.

Як слушно наголошує В. М. Шумілов, “економічна інтеграція з політичної точки зору є засобом реалізації блокових, групових інтересів держав у сфері МЄВ. Інтеграційні об'єднання держав концентрують в собі колективну економічну силу. Інтереси, спираючись на силу, втілюються в міжнародно-правові норми. При цьому, міжнародно-правова надбудова сьогодні — це теж об'єкт боротьби державних інтересів” [3].

При цьому в такій боротьбі інтересів успіх є не завжди на боці ЄС або окремих високорозвинених країн, що входять до ядра світу-системи, прикладом чого є невирішеність в рамках СОТ, в силу колективної неупуцливості країн, що розвиваються — представників периферії та напівпериферії, наприклад, блоку “Сінгапурських проблем”. У такому випадку для Європейського Союзу багатосторонній формат переговорів в рамках СОТ перетворюється із задекларованого позитивного аспекту в реальну перешкоду, що вимагає інтенсифікації зусиль на двосторонньому рівні.

Основним правовим інструментом, спрямованим на розвиток двосторонніх відносин ЄС та країн Азії, є Угоди про торгівлю і співробітництво, серед яких лише незначна кількість є угодами найбільш бажаними для ЄС “третього покоління”, які не тільки розширюють традиційне для СОТ коло міжнародних зобов'язань в торгівельно-економічній сфері, а й містять спеціальні умови, які пов'язують правовий режим економічного співробітництва з питаннями розвитку демократії, забезпечення верховенства права, захисту прав і основоположних свобод людини, які компонують головну ціль зовнішньої політики ЄС та кореспондуватимуться з іншими важливими аспектами в рамках цієї статті.

Зазначені двосторонні відносини формуються не у вакуумі, а в багатомірному складному зовнішньому середовищі, на яке суттєвий вплив здійснюють як регіональні центри сили — Японія, Китай, Індія, так і позарегіональні — США, що ускладнює здійснення охорони та захисту європейських інтересів в Азії. При цьому Європейський Союз усвідомлює ризики опинитись у програшному становищі у порівнянні із зазначеними конкурентами на перспективних ринках, якщо ним не буде узгоджено цілу низку умов, наприклад, в двосторонніх Угодах про зони вільної торгівлі, що не вдається погодити на багатосторонньому рівні в рамках проблемного Дохійського раунду СОТ та які їм вдається першими погодити з окремими країнами (наприклад, Кореєю) або міжнародними регіональними організаціями (АСЕАН) на двосторонньому рівні.

Основні європейські інтереси в Азії в середині 90-х років ХХ ст. полягали у використанні можливостей та пошуку відповідей на виклики, які формуються у регіоні, в якому знаходяться країни з найбільш динамічними економіками; інтеграції ключових країн, зокрема, Китаю, Індії до відкритої ринково орієнтованої світової торгової системи, що є цілком зрозумілим мотивом, оскільки ця система була сформована при безпосередній участі ЄС на найбільш вигідних західноцентричних (європоцентричних) концептуальних засадах лібералізму.

Здійснення наукового дослідження наприкінці першого десятиліття ХХІ ст. дає можливість в діахронній площині виявити суттєву різницю між задекларованими інтересами та сформованими реаліями щодо розвитку “локомотивів” азійського розвитку. В міждисциплінарному дослідженні глобальних трансформацій слушно акцентовано увагу на тому, що за певними винятками, до яких можна віднести Індію, держави-адресати, в які на сучасному етапі переміщується багатство, а це, насамперед, Китай, не є демократичними та їх економічна політика поглинає грань між державним та приватним. Ці країни не слідує за західній ліберальній моделі саморозвитку, а використовують іншу — “державний капіталізм”, який є загальним терміном, що описує систему економічного управління, в якій суттєва роль відводиться державі [4, с. 8].

В процесі реалізації європейської економічної політики в Азії сформувалася стала тенденція, сутність якої полягає в тому, що основні успіхи у сфері міжнародної торгівлі та інвестування забезпечуються не стільки за рахунок дій інститутів ЄС, які також мають певний ефект, скільки за рахунок зусиль органів влади держав-членів Європейського Союзу та провідних європейських компаній.

Оскільки досягнення стратегічних цілей ЄС є неможливим без комерційного співробітництва суб'єктів приватного права — європейських компаній з азійськими контрагентами, його розвитку мають сприяти дії своєрідного “публічного лобювання”, яке включає в себе будь-які прийнятні заходи, здатні привести до модифікації країнами Азії законодавства та адміністративних процедур, які заважають європейській торгівлі та інвестуванню.

Окремі держави-члени, які мають економічні інтереси в цьому регіоні, реалізують на певних напрямках власні стратегії розвитку двосторонніх відносин з азійським партнером, які не тільки здатні суперечити загальним економічним інтересам Союзу, а й конкурувати між собою. Виявлення зазначеної тенденції має важливе значення ґносеологічного характеру, оскільки дозволяє: побудувати когнітивну модель ЄС відмінну від усталеного його сприйняття як цілісного, неодмінно скоординовано діючого суб'єкта міжнародного економічного права, своєрідного “моноліту”; здійснити декомпозицію системи, виділивши три рівні суб'єктів реалізації азійської стратегії, а точніше, стратегій ЄС, які мають як спільні, так і відмінні публічні та приватні економічні інтереси, а також розкрити ефект, який можна визначити, як “розщеплення публічних інтересів” в межах ЄС.

Метою вищого порядку нової Стратегії ЄС щодо Азії, розробку якої завершено у 2001 р., визначено зміцнення політичної та економічної присутності ЄС у регіоні та підвищення її до рівня, який відповідав би зростаючій глобальній “вазі” розширеного Європейського Союзу [5].

Зазначена мета обумовила необхідність постановки субординованих цілей, із сукупності яких виділимо лише такі: збільшити двосторонні торговельні та інвестиційні потоки; сприяти підвищенню рівня захисту прав людини, розширенню простору демократії, дотриманню принципу верховенства права; формувати партнерства та альянси з країнами Азії у відповідних міжнародних форумах для використання можливостей та пошуку відповідей на виклики глобалізації.

Наведені цілі та пріоритети набули подальшої конкретизації у відповідних документах ЄС, спрямованих на визначення механізмів їх досягнення на рівні як суб-регіонів, так і окремих важливих суб'єктів міжнародного економічного права.

В межах Східної Азії дуалістичний статус традиційного стратегічного партнера і одночасно конкурента для ЄС зберігає Японія, особливості двосторонніх відносин ЄС з якою знайшло достатнє висвітлення у науковій літературі, та відносно нещодавно набув Китай. На східноєвропейському ж напрямі Україна є партнером лише декларативно, не виступаючи жодним чином у будь-яких сферах його конкурентом, що обумовлює формування та реалізацію Європейським Союзом концептуально різних симетричних та асиметричних стратегій.

Особлива позиція ЄС щодо Китаю, у тому числі, його спеціальних адміністративних районів Гонконгу і Макао, а також Тайваню, який Європейським Союзом визнається самостійною митною територією, але не суверенною, незалежною від КНР державою, обумовлює доцільність виділення торговельно-економічних відносин ЄС та Великого Китаю в окремий предмет дослідження, при тому, що аналіз правового режиму зазначених відносин здійснено автором в інших працях, який зберігає актуальність, оскільки виявлені на відповідний момент тенденції зберігають свої траєкторії й на поточному етапі [6].

Здійснюючи структурування пріоритетів ЄС щодо співробітництва з різноформатними об'єднаннями країн, зазначимо, що його стратегія формується на декількох рівнях щодо:

- 1) регіональних угруповань — АСЕАН, СААРК;
- 2) транскордонних стратегічних трикутників, які формуються;
- 3) трансрегіональних організацій, насамперед, це Форум азійсько-тихоокеанського економічного співробітництва (АПЕК).

Акцентуючи увагу в рамках даної статі на першому із наведених рівнів, слід підкреслити, що в рамках суб-регіону Південно-Східної Азії пріоритет ЄС дійсно віддається формуванню концептуальних підходів щодо співробітництва з Асоціацією країн Південно-Східної Азії (АСЕАН), в той час, як двосторонні відносини з окремими її країнами-членами носять субсидіарний, часто вимушений характер, якщо не вдається вирішити певні проблеми, наприклад, з укладення інтеррегіональної Угоди про зону вільної торгівлі між ЄС та АСЕАН.

На формування правового режиму торговельно-економічної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання з країн АСЕАН та ЄС суттєвий стримуючий вплив здійснюють чинники іншого рівня міжнародного буття, а саме: політико-правові (стандарти демократії, захисту прав людини, забезпечення верховенства права, звичайно, в західно-ліберальному розумінні). При цьому зауважимо, що в аксіологічній площині своєрідний інтеррегіональний конфлікт систем західних та східних цінностей вдається пом'якшити на трансрегіональному рівні.

Так, одним із важливих концептуальних підходів Стратегії ЄС 1994 р., який набув у подальшому практичної реалізації, полягав в ідеї запровадження трансрегіонального форуму за участі країн обох регіонів, яким став Форум Азія-Європа (АСЕМ). Як зазначає Р. А. Сенін, “для Євросоюзу АСЕМ став тим ланцюгом загальноєвропейської зовнішньої політики, якого бракувало та який надав би їй дійсно глобальний характер і дозволив ефективно відстоювати європейські торговельно-економічні інтереси у Великій Східній Азії” [7, с. 247].

Низький рівень інституціоналізації функціонування АСЕМ, неформальний характер міжурядових консультацій, необов'язковий з юридичної точки зору характер

прийнятих рішень визначають місце та роль цього трансрегіонального форуму в системі інструментів забезпечення геоекономічних інтересів ЄС в Азії як комплементарний до інтереґіональних відносин з АСЕАН, які частково вдається опосередкувати за допомогою міжнародно-правових норм.

При цьому доцільно зазначити, що якщо питання укладення Угоди про зону вільної торгівлі ЄС-АСЕАН гальмується, значною мірою, через економічні санкції, накладені Європейським Союзом на одну з країн-членів Асоціації, а саме М'янму за її недодержання зазначених вище політико-правових критеріїв, яким мають відповідати потенційні партнери ЄС для укладення таких Угод, то в рамках АСЕМ "ЄС був змушений піти на розмивання строгих критеріїв "демократичності" політичних режимів партнерів, надавши згоду на участь в АСЕМ М'янми та в цілому не піднімаючи на саммітах тематику прав людини" [7, с. 248].

В межах наступного суб-регіону Європейським Союзом укладено п'ять Угод про партнерство та співробітництво з країнами-членами Асоціації регіонального співробітництва країн Південної Азії (СААРК), серед яких основним суб'єктом міжнародного економічного права, з яким ЄС особливо зацікавлений у розвитку співробітництва є, безумовно, Індія.

У 2004 р. Європейським Союзом запропоновано перевести двосторонні відносини у формат стратегічного партнерства, спрямованого на досягнення наступних основних цілей: розширити співробітництво на міжнародному рівні; інтенсифікувати комерційні відносини між суб'єктами господарювання, чому мають сприяти діалоги публічно-правового характеру — секторальний, з регуляторної та промислової політики; сприяти співробітництву у сфері забезпечення сталого розвитку, (концепція якої (*sustainable development*) передбачає органічне забезпечення економічного розвитку, соціальної стабільності та збереження природного середовища); розширення контактів між громадянськими суспільствами ЄС та Індії. Крім зазначених, ЄС та Індія зацікавлені в також діалозі з питань удосконалення правового режиму інвестування, захисту прав інтелектуальної власності, застосування інструментів торговельного захисту, технічних бар'єрів, санітарних та фітосанітарних норм.

Секторальна взаємодія має найбільший потенціал для одержання позитивних результатів у наступних напрямках: розвиток інформаційного суспільства, транспорту, енергетики, біотехнологій. Суттєва інноваційна складова динамічного економічного зростання Індії робить доцільним більш ефективно співробітництво з використанням можливостей відповідних Рамкових програм ЄС, які є основним інструментом фінансування наукових досліджень та технологічних розробок (остання Сьома програма на період 2007-2013 рр.), спільну участь в європейській програмі із створення глобальної супутникової навігаційної системи *Galileo*, здійснення партнерства у космічній галузі.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що концептуально-правові підходи ЄС до формування та реалізації азійської стратегії обумовлені сприйняттям Азії як ключового регіону для забезпечення власної глобальної конкурентноздатності.

При цьому більш динамічний, ніж в державах-членах ЄС економічний розвиток в провідних країнах трьох суб-регіонів Азії призводить до того, що Європейський Союз змушений змінювати раніше усталені стратегічні орієнтири, виходячи з того, що ці країни поступово позбуваються залежності від європейського капіталу та технологій, зміцнюючи власний потенціал.

Здійснення дослідження стратегії ЄС щодо Азії із застосуванням елементів системного аналізу свідчить, що системоутворюючими елементами, які породжують як нові можливості, так і ризики для європейських економічних інтересів, можна визнати Китай та Індію, а також АСЕАН. У свою чергу, структуроутворюючі аспекти — геоекономічні зв'язки та відносини, які віднесені до пріоритетних, обумовлюють особливості застосування відповідних механізмів — інституційних та міжнародно-правових на багатосторонньому та двосторонньому рівнях.

У контексті здійснення окремими державами-членами ЄС власних стратегій з азійськими партнерами, у подальшому доцільним є здійснення поглибленого аналізу

феноменів, які в рамках даної статті окреслено як постановка нових проблем щодо побудови диференційованої когнітивної моделі ЄС, здійснення декомпозиції системи на відповідні рівні із визначенням зв'язків та відносин між ними, верифікації робочої гіпотези щодо виникнення явища “розщеплення публічних інтересів” в межах ЄС, що сприятиме удосконаленню теоретико-методологічних засад як міжнародно-правових, так і міждисциплінарних досліджень.

Список використаних джерел

1. Баталов, Э. Долгое соло Валлерстайна [Валлерстайн И. Упадок американской мощи. США в хаотичном мире. Нью-Йорк — Лондон : Нью Пресс, 2003. — 324 с.] [Электронный ресурс] / Эдуард Баталов // Журнал “Международные процессы”. — Режим доступа : <http://www.intertrends.ru/three/015.htm>.
2. Communication from the commission to the council towards a new Asia strategy [Text]. Com (94) 314 final Brussels, 13.07.1994.
3. Шумилов, В. М. Международное экономическое право в контексте глобализации мировой экономики (проблемы теории и практики) [Текст] : автореф. дис. на соиск. ученой степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10 “Международное право” / В. М. Шумилов. — М., 2001. — 40 с.
4. Global Trends 2025: A Transformed World. [Electronic resource]. — Way of access : www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html. — 99 p.
5. Communication from the Commission. Europe and Asia: a strategic framework for enhanced partnerships. Brussels [Text] , 4.9.2001 com (2001) 469 final.
6. Король, В. І. Правові механізми забезпечення економічних інтересів Європейського Союзу в умовах глобалізації [Текст] / В. І. Король // Механізми забезпечення майнових прав та інтересів в Україні та Європейському Союзі в контексті концепції сталого розвитку : [монограф.] / за заг. ред. О. Д. Крупчана. — К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАНрН України, 2009. — С. 47–63.
7. АСЕАН в начале XXI века. Актуальные проблемы и перспективы [Текст] / Л. Е. Васильев [и др.]. — М. : ФОРУМ, 2010. — 368 с.

*Рекомендовано до друку відділом
міжнародного приватного права та порівняльного правознавства
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
Національної академії правових наук України
(протокол № 7 від 18 жовтня 2010 року)*

Надійшла до редакції 20.10.2010

